

De mossen van Oud-Kolland

B. van Tooren, H. During & H. Siebel

Inleiding

Zaterdag 20 mei 1995 vond op verzoek van Natuurmonumenten een eendagsexkursie plaats naar het essenhakhoutcomplex Oud-Kolland, in het Kromme Rijngebied 3 km ten zuidwesten van Amerongen. Op de oude stoven komt vanouds een zeer waardevolle mosvegetatie voor. Recente gegevens van de twee dicht bij elkaar gelegen hakhoutcomplexen in Oud-Kolland waren echter spaarzaam, reden om de huidige stand van zaken eens te onderzoeken.

In elk complex zijn percelen in diverse stadia van de kapcyclus aanwezig. Het hakhout bestaat vooral uit essen, afgewisseld met enkele wilgen en elzen. In het oostelijke deel is aan de noordzijde enig voormalig eikenhakhout aanwezig.

Het gebied is eerder uitvoerig onderzocht door During in 1976.

Het gebied bevat behalve essenhakhout ook een boomgaard en enige knotwilgen. Deze knotwilgen zijn niet bekeken, in de hoogstambomen in de boomgaard aan de zuidzijde van het oostelijke complex groeide alleen *Hypnum cupressiforme*.

Mosvegetatie op de stoven

In het oostelijke deel van Oud-Kolland zijn drie zogenoemde afdelingen (1d, 1f en 1i) intensief onderzocht. Andere delen zijn slechts vluchtig onderzocht. Tussen de diverse gedeelten van het complex waren zo te zien weinig verschillen aanwezig.

De stoven worden over het algemeen gedomineerd door *Mnium hornum*, *Hypnum cupressiforme* en vlak bij de grond *Lophocolea heterophylla*. De beide *Isothecium*-

soorten zijn algemeen, met name *I. alopecuroides*.

Homalia werd op het onderste deel van de stoven regelmatig aangetroffen, echter slechts enkele malen kapselend (in 1976 "vaak" met kapsels).

De noordzijde van het oostelijke complex leek wat zuurder te zijn dan de zuidzijde, getuige het relatief vaker voorkomen van bijvoorbeeld *Polytrichum formosum*, *Dicranella heteromalla* en *Aulacomnium androgynum*. Opvallend was het vrijwel geheel ontbreken van *Cladonia*'s op de stoven. Afgaande op het verslag van During (1976) lijken de zuurminnende soorten eerder af-dan toegenomen te zijn. In dit verband is het ook opvallend dat de zuurminnende *Dicranum montanum* nu niet gevonden is, en in 1976 wel. Anderzijds is in het verslag van 1976 voor afdeling 1d de voor iets voedselarmere en zuurdere omstandigheden dan *Isothecium alopecuroides* kenmerkende *I. myosuroides* niet vermeld, terwijl deze hier nu regelmatig voorkwam.

Om de soortenlijst aan te vullen werden op een vlier aan de noordzijde van afdeling 1d *Orthotrichum affine*, *O. diaphanum* en *Grimmia pulvinata* geconstateerd.

Een klein deel van het oostelijke complex (afdelingen 1m en 1n) bestaat uit voormalig eikenhakhout. In het verslag van 1976 wordt voor dit deel het veelvuldig voorkomen van *Isothecium myosuroides* vermeld. Alhoewel hier niet intensief gezocht is, is dat nu zeker niet meer het geval. Het thans opgaande eikenbos heeft zijn waarde voor

mossen volledig verloren. Dat geldt niet alleen voor de epiphyten, maar ook voor de terrestrische mossen. Die waren er nauwelijks.

Het westelijke complex (vak 2) is in begroeiing van zowel de ondergroei als de stoven vrijwel identiek aan het oostelijke complex. De delen ten zuiden van het pad leken iets armer te zijn dan het oostelijke complex. Anderzijds werd juist hier door Henk Siebel eenmaal de in Nederland zeer zeldzame *Pylaisia polyantha* aangetroffen.

Het hoogtepunt van de dag voor de 16 excursie-deelnemers werd echter gevormd door het juist gekapte deel van afdeling 2d ten noorden van het pad. Opvallend waren in de eerste plaats de zeer fraaie grote stoven. Verder kon de fraai bloeiende vogelmelk duidelijk profiteren van de plotselinge blootstelling aan het licht. Ook een midden tussen de stoven zonnende ringslang kon verrast worden.

Bryologische hoogtepunten waren de op één stoof gevonden *Neckera complanata*, en *Anomodon viticulosus*, eveneens op één stoof. Ook *Homalia* was hier duidelijk talrijker dan elders, waardoor gesteld kan worden dat dit juist gekapte deel zeker tot de meest waardevolle onderdelen van Oud-Kolland behoort.

Terrestrische mossen

De ondergroei van het hakhout wordt voor wat betreft de mossen gedomineerd door *Thuidium tamariscinum*, *Eurhynchium striatum* en *E. praelongum*. Op de open plaatsen kunnen af en toe *Fissidens taxifolius* en *F. bryoides* gevonden worden. Heel spaarzaam komt ook *Thamnobryum alopecurum* voor. Deze buiten Zuid-Limburg zeldzame soort groeit hier op de grond, maar is af en toe met kleinere planten ook op de voeten van de stoven te vinden. Ten opzichte van de beschrijving van Daring uit 1976 lijkt weinig veranderd te zijn. Wel is de zeldzame *Fissidens exilis* nu niet aangetroffen. Merk-

waardig is dat *Cirriphyllum piliferum* deze keer niet werd gevonden, terwijl deze in 1976 nog van diverse percelen werd vermeld. Ook elders in essenhakhout is dit een algemene soort (Greven, 1992). Zou er minder goed gezocht zijn naar deze toch goed herkenbare terrestrische soort of zou deze echt verdwenen zijn?

De soortenlijst werd zowel in 1976 als nu verder aangevuld door enkele op de paden groeiende soorten. Aan deze soorten is overigens weinig aandacht besteed, daar zij niet karakteristiek zijn voor het hakhout. Aardig waren de fraaie planten van *Pseudophemerum nitidum*. Op de paden stond nog enig water, met zelfs een kleine watersalamander. In het gehele complex kwamen zeer veel bruine kikkers voor.

Het voorkomen van enkele karakteristieke soorten in 1995

Anomodon viticulosus

Op één stoof aangetroffen in afdeling 2d, vermoedelijk in hetzelfde deel als in 1976.

Brachythecium populeum

Werd regelmatig aangetroffen.

Cirriphyllum piliferum

Volgens de gegevens in 1976 vermoedelijk nog vrij algemeen, nu echter niet gevonden.

Fissidens exilis

In 1976 op één plaats in afdeling 1d, nu niet gevonden.

Homalothecium sericeum

Hier en daar gevonden.

Isothecium alopecuroides

Algemeen.

Isothecium myosuroides

Eveneens algemeen, doch veel minder talrijk dan *I. alopecuroides*.

Homalia trichomanoides

Vrij algemeen in gehele complex. Wellicht het meest algemeen in het westelijke deel, afdeling 2d.

Metzgeria furcata

Slechts op twee bomen aangetroffen, in afdeling 1d en 1g.

Neckera complanata

Op één stooft in afdeling 2d. Niet in 1976.

Pylaisia polyantha

Op één boom in afdeling 2c. Niet in 1976.

Radula complanata

In 1976 aangetroffen in afdeling 1d, ook in 1992 aangetroffen (Weeda, ongepubl.), nu ondanks intensief zoeken nergens gevonden.

Thamnobryum alopecurum

Vrij regelmatig in beide gedeelten. Opvallend is dat *Thamnobryum* in 1976 niet in het westelijke deel is gevonden.

Zygodon viridissimus

In 1976 in het oostelijke stuk, nu niet gevonden.

Conclusies

Oud-Kolland is nog steeds een zeer waardevol essenhakhout. Vrijwel alle voor dit milieu karakteristieke soorten werden aangetroffen, zij het soms slechts op één boom. Het is overigens voor hakhout een bekend verschijnsel dat soorten als *Neckera* en *Anomodon* veelal slechts op één of enkele bomen te vinden zijn.

De conclusie lijkt gerechtvaardigd dat het complex sinds het vorige onderzoek in 1976 in feite nauwelijks veranderd is en ook niet aan waarde heeft ingeboet. Ook Greven (1992) kwam in zijn onderzoek naar essenhakhout tot de conclusie dat het nog bestaande en goed beheerde essenhakhout zijn waarde over het algemeen grotendeels had weten te behouden gedurende de laatste 20 jaar. Wel constateerde hij een toename van zuurminnende en eutrafente soorten. In dit gebied lijkt dat enigszins mee te vallen.

Het zal duidelijk zijn dat voor het behoud van de waarde van het essenhakhout het regelmatig kappen essentieel is. Daarbij is de lengte van de kapcyclus mogelijk minder van belang. Bij gebrek aan gegevens is dat voor ons echter moeilijk na te gaan. Langer dan een jaar of tien zal de cyclus uiteraard niet mogen worden, omdat anders het uitlopen van de stoven minder goed zal verlo-

pen. De indruk bestond dat het zeer waardevolle complex in het westelijke deel een relatief korte cyclus kende. Voor de mossen is een kortere cyclus wellicht een voordeel.

Het gebied is in 1992 eveneens door de werkgroep bezocht. Toen is de mosvegetatie van 30 individueel terug te vinden essenstoven zeer gedetailleerd opgenomen. Eens in de 10 jaar zal dit onderzoek herhaald worden om zo eventueel veranderingen in de begroeiing waar te kunnen nemen. De gegevens berusten bij E.J. Weeda. De in 1992 verzamelde gegevens wijken niet af van het hier gepresenteerde beeld.

Literatuur

- During, H.J., 1976. De mosflora van het reservaat "Oud Kolland, gemeente Amerongen. Ongepubliceerd manuscript.
- Greven, H.C., 1992. Changes in the Dutch Bryophyte Flora and Air Pollution. *Dissertationes Botanicae*, 194. J. Cramer, Berlin.
- Siebel, H.N., A. Aptroot, G.M. Dirkse, H.F. van Dobben, H.M. van Melick & A. Touw, 1992. Rode Lijst van in Nederland verdwenen en bedreigde mossen en korstmossen. *Gorteria* 18: 1-20.

Soortenlijst

Oud-Kolland Oud-Kolland is grotendeels gelegen in km-hok 39.24.12; kleine delen in de hokken 39.24.13 en 39.24.22. Alle soorten zijn in in ieder geval in het eerstgenoemde hok aangetroffen. Kolom oost 95 betreft de in het oostelijke deel (vak 1) in 1995 aangetroffen soorten. Van afdeling 1d is een volledige soortenlijst gemaakt. De hier aangetroffen soorten zijn met een d aangegeven, de overige soorten uit vak 1 met een +. RL staat voor Rode Lijst. De gegevens uit 1976 zijn afkomstig van During (1976).

	oost		west	
	95	76	95	76
<i>Amblystegium riparium</i>	+			
<i>A. serpens</i>	d	d	+	+
<i>A. varium</i>	d	d	+	+
<i>Anisothecium schreberianum</i>	d	d		
<i>A. varium</i>	d			
Anomodon viticulosus (RL 2)			+	+
<i>Atrichum undulatum</i>	d	d	+	+
<i>Aulacomnium androgynum</i>	d	d	+	+
<i>Brachythecium populeum</i>	d	d	+	
<i>B. rutabulum</i>	d	d	+	+
<i>B. salebrosum</i>	d	d	+	+
<i>B. velutinum</i>	d	d	+	+
<i>Bryum argenteum</i>	+			
<i>B. capillare</i>	d	d	+	+
<i>B. micro-erythrocarpum</i>		d		
<i>B. rubens</i>		+		
<i>Campylopus introflexus</i>	+			
<i>Ceratodon purpureus</i>		+	+	+
<i>Cirriphyllum piliferum</i>		+		+
<i>Dicranella heteromalla</i>	d	d	+	+
<i>Dicranoweisia cirrata</i>	+	d	+	+
<i>Dicranum montanum</i>		+		
<i>D. scoparium</i>	+	+		+
<i>Eurhynchium hians</i>	d	d		
<i>E. praelongum</i>	d	d	+	+
<i>E. striatum</i>	d	d	+	+
<i>Fissidens bryoides</i>	d	d		
<i>F. exilis</i>		d		
<i>F. taxifolius</i>	d	d	+	
<i>Grimmia pulvinata</i>	d			
Homalia trichomanoides (RL 3)	d	d	+	+
<i>Homalothecium sericeum</i>	d	d	+	+
<i>Hypnum cupressiforme</i>	d	d	+	+
Isothecium alopecuroides (RL 3)	d	d	+	+
<i>I. myosuroides</i>	d	+	+	+
<i>Lophocolea bidentata</i>	+	+	+	+
<i>L. heterophylla</i>	d	d	+	+
Metzgeria furcata (RL 3)	d			+
<i>Mnium hornum</i>	d	d	+	+
Neckera complanata (RL 3)			+	
<i>Orthotrichum affine</i>	d		+	
<i>O. diaphanum</i>	d			
<i>Physcomitrium pyriforme</i>	d			
<i>Plagiomnium cuspidatum</i>		+		
<i>P. undulatum</i>	d	d		
<i>Plagiothecium denticulatum</i>	+		+	
<i>P. laetum</i>	+	d	+	+
<i>P. latebricola</i>		d	+	+
<i>P. nemorale</i>	d	d	+	+
<i>Pohlia melanodon</i>	d			
<i>P. nutans</i>		+		
<i>Polytrichum formosum</i>	+		+	+
<i>P. longisetum</i>		+		+

<i>Pottia truncata</i>		d			
<i>Pylaisia polyantha (RL 2)</i>				+	
<i>Pseudephemerum nitidum</i>	d				
<i>Pseudoscleropodium purum</i>	+	+			
<i>Radula complanata (RL 3)</i>		d			
<i>Rhizomnium punctatum</i>		+			
<i>Thamnobryum alopecurum</i>	d	d	+		
<i>Thuidium tamariscinum</i>	d	d	+		+
<i>Zygodon viridissimus</i>		+			